

Waarom moeilijk doen als het makkelijk kan?

De 'verplichte' omzetting van de opgebouwde pensioenaanspraken naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd

MAASTRICHT, 15 september 2013

Aantal woorden: 10.177

Voorwoord

Deze thesis is geschreven in het kader van mijn masteropleiding Fiscaal Recht. De reden om een pensioen gerelateerd onderwerp te kiezen is enerzijds gelegen in het gegeven dat dit een zeer actueel onderwerp is vanwege de situatie waarin de pensioenfondsen, als gevolg van de (financiële) crisis, verzeild zijn geraakt. Anderzijds is het een vakgebied dat voor mijn gevoel, gezien de moeilijkheidsgraad, onderbelicht is gebleven in het reguliere curriculum van mijn opleiding. Daarom heb ik bij het kiezen van het onderwerp voor mijn thesis de mogelijkheid benut om mij verder te verdiepen in de ‘wereld van de pensioenen’. Een ‘wereld’ waarin de gemiddelde burger zich niet of nauwelijks verdiept en waarvoor deelnemers vaak pas interesse krijgen op een moment dat het vaak al te laat is, om indien noodzakelijk, nog iets aan pensioenreparatie te doen. Doordat deze thesis uitsluitend gericht is op de fiscale en civiele aspecten die zich binnen de tweede pijler voordoen ten gevolge van de verhoging van de pensioenrichtleeftijd, hoop ik enerzijds een bijdrage te kunnen leveren aan de ontsluiting van de informatie die op het gebied van de verhoging van de pensioenrichtleeftijd beschikbaar is en anderzijds het begrip pensioenrichtleeftijd voor de deelnemers te verduidelijken. Hiertoe heb ik vele bronnen geraadpleegd en gebruik mogen maken van de kennis van mevrouw Bollen – Vandenboorn, die mij bij het schrijven van deze thesis vanuit de Universiteit Maastricht op een prettige en deskundige wijze heeft begeleid. Vanaf deze plek wil ik graag mijn dank naar haar uitspreken voor de wijze waarop zij haar enthousiasme over de pensioenwereld op mij heeft weten over te brengen.

Daar het onderwerp ‘verhoging van de pensioenrichtleeftijd’ nog steeds in beweging is en in de toekomst wellicht ook in beweging zal blijven, wil ik vermelden dat u bij het lezen van deze thesis rekening moet houden met het gegeven dat in deze thesis de beschikbare informatie verwerkt is tot en met 15 september 2013.

Eijsden, 15 september 2013

C.A.J.M. Peeters BSc. (Claudia)

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	4
2. Met de tijd meegaan.....	5
2.1. Demografische ontwikkelingen	5
2.2. Financiële ontwikkelingen	5
2.3. Twee hoofdmaatregelen voor pijler 2	6
3. De tweede pijler een systeem op zich.....	8
3.1. Actuariële herrekening: pensioeningangsdatum vs. pensioenrichtleeftijd	8
3.1.1. Afwijkende rente-aangroei	8
3.1.2. Afwijkende uitkeringsperiode	9
3.1.3. Verhoging pensioenrichtleeftijd	10
3.2. Fiscale consequenties: het nieuwe Witteveenkader	10
3.2.1. Appels met peren vergelijken.....	12
3.2.2. Vrijvallende deel pensioenpremie	13
4. Civiele consequenties: oude en nieuwe pensioenaanspraken	14
4.1. Een uniforme pensioenrichtleeftijd.....	14
4.2. Wijzigingen Pensioenwet noodzakelijk?	15
4.2.1. Collectieve waardeoverdracht.....	15
4.2.1.1. Art. 20 PW: wijzigen vs. aantasten	16
4.2.1.2. Art. 83 PW: aantasten?	16
4.2.2. Actuarieel neutrale omzetting: Snijverlies	16
4.2.3. Een impliciete wetswijziging?!.....	17
4.2.4. Wijzigen pensioenovereenkomst	19
4.2.4.1. Eenzijdig wijzigingsbeding	19
4.3. Europees recht	20
4.3.1. Het eigendomsrecht.....	20
4.3.2. Het verbod van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling	21
4.4. Fiscale aanvulling: art. 18d, lid 1, onderdeel e Wet LB 1964.....	21
4.5. Omzetten of toch maar niet?	21
5. Conclusie	23
6. Bronnenlijst.....	25

Gebruikte afkortingen

AOW	Algemene Ouderdomswet
Art.	Artikel
DNB	De Nederlandsche Bank
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
EL	Eindloonstelsel
EP	Eerste Protocol
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
ML	Middelloonstelsel
Witteveen 2015	Wet verlaging maximumopbouw- en premiepercentages pensioenen en maximering pensioengevend inkomen
PW	Pensioenwet
STAR	Stichting van de Arbeid
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid
UPO	Uniform Pensioen Overzicht
Wet LB 1964	Wet op de loonbelasting 1964
Wet VAP	Wet Verhoging AOW- en Pensioenrichtleeftijd

1. Inleiding

Met de per 1 januari 2013 ingevoerde verhoging van de leeftijd in de Algemene Ouderdomswet (hierna: AOW) is de uitvoering van de op 10 juli 2012 aangenomen Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd (hierna: Wet VAP) gestart.¹ Na het aanpassen van de AOW is het op 1 januari 2014 tijd voor de stap, die de toekomstbestendigheid van de tweede pijler moet waarborgen: de verhoging van de pensioenrichtleeftijd van 65 naar 67 jaar. De pensioenrichtleeftijd is voor de meeste deelnemers echter een grijs gebied. De vraag wat het doel van de pensioenrichtleeftijd is en in welke mate er versoberingen optreden indien er een verhoging plaatsvindt, zijn vragen waarop het antwoord voor 1 januari 2014 duidelijk naar de deelnemers gecommuniceerd dient te worden omdat de werknemers qua pensioenplanning hierop moeten kunnen anticiperen.² Deze thesis bespreekt zodoende de fiscale en civiele aspecten die zich binnen de tweede pijler voordoen ten gevolge van de verhoging van de pensioenrichtleeftijd. Door uitsluitend de problematiek binnen de tweede pijler te bespreken tracht deze thesis de deelnemers inzicht te verschaffen in de werking van de tweede pijler. Een goed begrip van de afzonderlijke pijlers is immers noodzakelijk om de verdergaande problematiek omtrent de verschuivingen tussen de pijlers, te begrijpen en te kunnen overbruggen.

De bespreking van de fiscale en civiele aspecten, ten gevolge van de verhoging van de pensioenrichtleeftijd leiden tot de beantwoording van de in deze thesis centraal staande hoofdvraag:

Is het juridisch mogelijk en wenselijk om bestaande pensioenaanspraken met een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar, zonder tussenkomst van de individuele deelnemers, collectief om te zetten naar het per 1 januari 2014 aangepaste Witteveen kader waarin een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar gehanteerd wordt?

Om tot beantwoording van bovenstaande hoofdvraag te komen, worden in hoofdstuk 2 allereerst de maatschappelijke en economische ontwikkelingen besproken die ten grondslag liggen aan de maatregelen zoals neergelegd in de Wet VAP en een wijziging van het Nederlandse pensioenstelsel noodzakelijk maken. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de functie van de pensioenrichtleeftijd aan de hand van het leerstuk over actuariële herrekening uitgelegd. Tevens worden hierin de fiscale wijzigingen van de opbouwpercentages en de pensioenambitie ten gevolge van de verhoogde pensioenrichtleeftijd, die leiden tot het nieuwe Witteveen kader, waarin de oude pensioenaanspraken overgebracht moeten worden, besproken. Tot slot bespreekt hoofdstuk 4 de civiele problematiek die door de verhoogde pensioenrichtleeftijd binnen de tweede pijler wordt veroorzaakt. Door de beschermingsgedachte die ten grondslag ligt aan de Pensioenwet (hierna: PW) is het namelijk niet toegestaan dat reeds opgebouwde pensioenrechten gewijzigd worden. Hierdoor ontstaat een tweedeling in de pensioenrechten op basis van de verschillende pensioenrichtleeftijden. De staatssecretaris heeft de mogelijkheden en de eventuele aanpassingen van de civiele wetgeving die het hanteren van een uniforme pensioenrichtleeftijd, zonder tussenkomst van de individuele deelnemer, mogelijk maakt, uitgewerkt in een brief aan de Eerste Kamer d.d. 17 januari 2013.³ De conclusie van de staatssecretaris dat er geen wijzigingen van de PW noodzakelijk zijn, sluit echter niet aan op de wensen van de Pensioenfederatie. In hoofdstuk 4 worden de juridische mogelijkheden van het omzetten van de oude pensioenrechten naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd en de daarbij behorende wetswijzigingen besproken. Vervolgens wordt een afweging gemaakt tussen de wetswijziging die de wens van de nodige pensioenuitvoerders vervult en de wetswijziging die noodzakelijk is om de mogelijkheid die de staatssecretaris lijkt te geven, mogelijk te maken. Tot slot wordt vanuit het standpunt van zowel de pensioenuitvoerder als de deelnemer beoordeeld of het wenselijk is om tot het omzetten van de oude pensioenrechten over te gaan.

¹ Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd, Stb. 2012, 328.

² A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 126.

³ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Kljnsma, 'Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd', AV/PB/2012/17855.

2. Met de tijd meegaan...

Het Nederlandse pensioenstelsel is een stelsel dat door de Melbourne Mercer Global Pension Index als een van de beste stelsels ter wereld wordt gekwalificeerd.⁴ Ondanks deze positie is een hervorming door middel van het doorvoeren van versoeringen noodzakelijk. Dit hoofdstuk bespreekt de maatschappelijke en economische ontwikkelingen die de oorzaak zijn van de noodzakelijke aanpassingen van het pensioenstelsel zodat dit ook in de toekomst houdbaar kan blijven. Deze ontwikkelingen zijn onder te verdelen in demografische (§ 2.1) en financiële ontwikkelingen (§ 2.2).⁵

2.1. Demografische ontwikkelingen

Dat de tijden van nu de tijden van vroeger niet meer zijn, is een punt waar iedereen het over eens is. Ten gevolge van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen die zich de laatste jaren hebben voorgedaan, zijn er twee demografische ontwikkelingen te onderscheiden, enerzijds de vergrijzing en anderzijds de stijgende levensverwachting.

De vergrijzing als gevolg van de Babyboom generatie en het gedaalde geboortecijfer, veroorzaakt door de carrièreperspectieven en de gezinsplanning van de moderne vrouw, is met name voor de omslaggefinancierde AOW van groot belang. Indien het aantal premiebetalers immers daalt ten opzichte van het aantal AOW-gerechtigden zal de AOW-premie flink moeten stijgen en/of de AOW-uitkering moeten dalen. De sleutel voor de oplossing voor de vergrijzing met betrekking tot de AOW moet niet gezocht worden in de verhoging van de premie of in de hoogte van de uitkering maar in de AOW-leeftijd.⁶ Door het stapsgewijs verhogen van de AOW-leeftijd wordt de groep premiebetalers enerzijds immers vergroot en anderzijds wordt de periode van uitkering verkleind met als doel om het AOW-stelsel betaalbaar te houden.

Hoewel het probleem van de vergrijzing een voor de hand liggend probleem is voor de omslaggefinancierde AOW, is het ook een probleem voor het kapitaalgedekte werknemerspensioen. Het werknemerspensioen van een werknemer (m/v) bestaat uit de door hem en zijn werkgever ingelegde premies en de daarop behaalde rendementen.⁷ Deze premies worden door het pensioenfonds collectief belegd waardoor positieve en negatieve rendementen met elkaar gecompenseerd kunnen worden en het pensioenfonds een gevarieerde beleggingsportefeuille kan aanhouden. Indien als gevolg van de vergrijzing het aantal premiebetalers afneemt, wordt ook bij het kapitaalgedekte werknemerspensioen het draagvlak kleiner.

Daarnaast ondervindt zowel de AOW als het aanvullend pensioenstelsel een kostenverhogend effect als gevolg van de stijgende levensverwachting van de Nederlandse bevolking die het positieve gevolg is van met name de technologische ontwikkelingen die zich in de medische wereld hebben voorgedaan en zich in toekomst (versneld) zullen blijven voordoen. Voor zowel het omslaggedekte AOW-stelsel als het kapitaalgedekte werknemerspensioen is deze ontwikkeling echter zeer nadelig aangezien er, bij een gelijkblijvende AOW- en pensioenleeftijd, sprake is van een langere uitkeringsperiode, die hoge kosten voor het pensioenfonds en de Staat met zich brengt indien de opbouwfase die hier tegenover staat niet wordt aangepast.⁸

2.2. Financiële ontwikkelingen⁹

De kapitaalgedekte werknemerspensioenen kenmerkten zich vele jaren door een grote mate van pensioenzekerheid omdat er voldoende vermogen bij de pensioenfondsen aanwezig

⁴ Mercer, 'Nederlands pensioenstelsel niet langer beste ter wereld', 15 oktober 2012, <<http://www.mercer.nl/press-releases/nederlands-pensioenstelsel-niet-langer-beste-ter-wereld-MMGPI-2012>>

⁵ K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010, p. 24.

⁶ Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd, *Kamerstukken II* 2011-2012, 33 290.

⁷ Stichting van de Arbeid, 'Pensioenakkoord voorjaar 2010', 4 juni 2010, bijlage, p. 2.

⁸ J.M.G. Frijns, J.A. Nijssen, L.J.R. Scholtens, 'Pensioen: Onzekere zekerheid', Commissie Frijns, januari 2010, p. 12., C.Peeters, 'Van nominaal naar reëel pensioencontract: dat geeft zekerheid', 19 februari 2013, p. 2.

⁹ C.Peeters, 'Van nominaal naar reëel pensioencontract: dat geeft zekerheid', 19 februari 2013, p. 2 & 7.

was om aan de toekomstige verplichtingen te voldoen. De afgelopen jaren zijn echter externe ontwikkelingen gaande waardoor het pensioenvermogen van de pensioenfondsen is aangetast.¹⁰ De belangrijkste oorzaak is de financiële crisis die wereldwijd gaande is en waar Nederland zich sinds 2008 niet aan heeft kunnen onttrekken. Als gevolg van de financiële crisis en de daarmee gepaard gaande negatieve ontwikkelingen op de financiële markten, is de dekkingsgraad van de pensioenfondsen flink gedaald. Bij het bepalen van de dekkingsgraad wordt gekeken naar de verhouding tussen het vermogen van het pensioenfonds en de daartegenover staande pensioenverplichtingen. De pensioenverplichtingen worden gewaardeerd aan de hand van de rente aangezien de marktwaarde van toekomstige pensioenuitkeringen door middel van de rente contant wordt gemaakt.¹¹ Een lagere rente leidt zodoende tot een hogere contante waarde van de pensioenverplichtingen waardoor de dekkingsgraad lager wordt.¹² Lange tijd werd bij de waardering van de pensioenverplichtingen gebruik gemaakt van een rekenrente¹³ van 4%, waardoor schommelingen in de rentevoet geen effect hadden op de dekkingsgraad.¹⁴ Met de invoering van het Financieel Toetsingskader in 2007 is deze rekenrente echter vervangen door de marktrente. De huidige lage marktrente, als gevolg van de financiële crisis, heeft tot gevolg dat de pensioenfondsen meer geld apart moeten zetten om aan de toekomstige nominale pensioenuitkeringsverplichtingen te kunnen voldoen.¹⁵

De gevolgen van de (te) lage dekkingsgraden zijn de laatste jaren te zien geweest. Pensioenfondsen hebben herstelplannen¹⁶ moeten indienen bij de Nederlandsche Bank (hierna: DNB), pensioenuitkeringen werden gedurende langere perioden niet geïndexeerd, herstellpremies zijn ingelegd en als ultieme redmiddel hebben een aantal pensioenfondsen de pensioenaanspraken nominaal moeten verlagen (afstempelen).¹⁷

Om de pensioenfondsen de helpende hand te bieden, is vanaf 30 september 2012 de rekenrente aangepast. Per voorgenoemde datum hoeft de rekenrente niet meer gelijk te zijn aan de huidige lage marktrente maar mag het pensioenfonds zijn pensioenverplichtingen berekenen aan de hand van de Ultimate Forward Rate van 4,2%.¹⁸ Dit vastgestelde percentage brengt meer stabiliteit voor de pensioenfondsen met zich nu een schommeling in de rentevoet geen invloed meer heeft op de dekkingsgraad van het pensioenfonds.

Naast de dalende rente heeft de financiële crisis wereldwijd ook grote negatieve gevolgen gehad voor de aandelenmarkten. Hierdoor zijn de resultaten op de beleggingen van de ingelegde premies gedaald, waardoor pensioenvermogens bij stijgende verplichtingen¹⁹ niet of nauwelijks meer aangroeien.²⁰ Veel pensioenfondsen hebben de laatste jaren een risicovoller beleggingsbeleid gevoerd, waardoor de tegenvallende rendementen voor deze pensioenfondsen grotere gevolgen met zich hebben gebracht dan voor pensioenfondsen met een minder risicovol beleggingsbeleid.²¹

2.3. Twee hoofdmaatregelen voor pijler 2

De bovengenoemde ontwikkelingen maken duidelijk dat ook de tweede pijler onder druk staat. De pensioenfondsen kampen met de betaalbaarheid van het huidige pensioenstelsel dat in de toekomst alleen nog maar duurder lijkt te worden als gevolg van de stijgende levensverwachting van de deelnemers. In de onderzoeksrapporten van de Commissie Goudswaard en de Commissie Frijs wordt geconcludeerd dat de rek uit de premie is en de oplossing voor een toekomstbestendig pensioenstelsel zodoende, enerzijds in een

¹⁰ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 165.

¹¹ K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010, p. 26.

¹² K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010, p. 27.

¹³ De rekenrente is het rendementspercentage dat het belegde pensioenvermogen in de toekomst geacht wordt op te brengen.

¹⁴ K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010, p. 27.

¹⁵ K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010, p. 27.

¹⁶ Art. 138 jo. art. 140 PW.

¹⁷ Art. 134 PW.

¹⁸ Septemberpakket, *Kamerstukken II* 2012-2013, 32043, nr. 129.

¹⁹ Stijgende verplichtingen als gevolg van de hiervoor besproken demografische ontwikkeling: stijgende levensverwachting.

²⁰ K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010, p. 28.

²¹ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 165.

beperking van de pensioenambitie en anderzijds in een risicoverschuiving met betrekking tot de pensioenfinanciering, gezocht moet worden.²²

De beperking van de pensioenambitie zal per 1 januari 2014 gerealiseerd worden door middel van de in de Wet VAP neergelegde verhoging van de pensioenrichtleeftijd naar 67 jaar. De verhoging van de pensioenrichtleeftijd en de daarmee samenhangende opbouwpercentages en de pensioenambitie komen in hoofdstuk 3 aan de orde.

Naast de verhoging van de pensioenrichtleeftijd is het nieuwe reële pensioencontract, dat in het op 4 juni 2010 door de Stichting van de Arbeid (hierna: STAR) gepubliceerde Pensioenakkoord en het daarbij behorende Uitwerkingsmemorandum van 9 juni 2011 geïntroduceerd is, ook een maatregel die op dit moment in de pensioenwereld besproken wordt. Door dit nieuwe reële pensioencontract zullen de 'zekere' (harde) pensioenrechten plaats moeten maken voor de onzekere (zachte) pensioenrechten die mee zullen bewegen met schommelingen in de levensverwachting en op de financiële markten.²³ Het nieuwe reële pensioencontract tracht de financiële druk die de pensioenfondsen als gevolg van het huidige pensioenstelsel ondervinden op te lossen door de risico's door te schuiven naar de deelnemers.²⁴ Staatssecretaris Klijnsma heeft in juli 2013 het voorontwerp van de Wet Invoering reële ambitie-overeenkomst, die de invoering van dit nieuwe reële pensioencontract mogelijk maakt, openbaar gemaakt voor consultatie.²⁵ Deze consultatie eindigde op 6 september 2013 en is erop gericht om voor het kerstreces een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer in te dienen.²⁶

²² K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010, p. 4.

²³ Stichting van de Arbeid, Uitwerkingsmemorandum Pensioenakkoord van 4 juni 2010, 9 juni 2011, www.stvda.nl, p. 2.

²⁴ A.H.H. Bollen-Vandenboom, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 112.

²⁵ Kamerbrief 12 juli 2013, J. Klijnsma, 'Consultatie voorontwerp van wet herziening ftk', 2013-0000077472.

²⁶ Kamerbrief 12 juli 2013, J. Klijnsma, 'Consultatie voorontwerp van wet herziening ftk', 2013-0000077472.

3. De tweede pijler een systeem op zich

De reden dat de verhoging van de AOW-leeftijd zich gemakkelijker laat communiceren, hangt samen met het feit dat de AOW-leeftijd de leeftijd aangeeft waarop de ingezetene recht heeft op een AOW-uitkering. Wanneer de AOW-leeftijd verhoogd wordt, krijgt de ingezetene immers op een latere leeftijd recht op AOW-uitkeringen. De pensioenrichtleeftijd daarentegen is niet per definitie gelijk aan de feitelijke pensioeningangsdatum, daar een stijging van de pensioenrichtleeftijd niet perse hoeft te betekenen dat de deelnemer op een latere leeftijd recht heeft op pensioen.

In dit hoofdstuk wordt allereerst de functie en betekenis van de pensioenrichtleeftijd aan de hand van het leerstuk van de actuariële herrekening uitgelegd (§ 3.1). Vervolgens wordt de samenhang tussen een aantal belangrijke variabelen uit de tweede pijler waaronder de opbouwpercentages en de pensioenambitie aangetoond. Voornoemde samenhang maakt duidelijk dat de versobering als gevolg van de verhoogde pensioenrichtleeftijd ook bereikt kan worden door een aanpassing van de met de pensioenrichtleeftijd samenhangende variabelen (§ 3.2).

3.1. Actuariële herrekening: pensioeningangsdatum vs. pensioenrichtleeftijd

Momenteel staat de pensioenrichtleeftijd nog op 65 jaar maar volgend jaar wordt de overstap naar 67 jaar gemaakt. Dit betekent niet dat het werknemerspensioen pas vanaf 67 jaar uitgekeerd wordt, in tegendeel, het blijft mogelijk om ‘gewoon’ met 65 jaar met pensioen te gaan. Het gevolg van de verhoogde pensioenrichtleeftijd is dat het ouderdomspensioen dat op 65 jaar ingaat bij een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar hoger is dan een ouderdomspensioen dat op 65 jaar ingaat bij een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. Dit kan uitgelegd worden aan de hand van onderstaande actuariële herrekening.

Het leerstuk van actuariële herrekening speelt indien de leeftijd op de pensioeningangsdatum en de pensioenrichtleeftijd niet gelijk zijn. De pensioeningangsdatum geeft de datum weer waarop het bij de pensioenfondsen gevormde kapitaal daadwerkelijk, door middel van pensioenuitkeringen aan de deelnemer, tot uitkering komt. De pensioenrichtleeftijd daarentegen wordt gezien als de leeftijd waarop het pensioen theoretisch ingaat. Zoals artikel (hierna: art.) 18a, lid 5 en 6 Wet op de loonbelasting 1964 (hierna: Wet LB 1964) al aangeeft hoeft de leeftijd op de feitelijke pensioeningangsdatum niet per definitie gelijk te zijn aan de pensioenrichtleeftijd. Wanneer de deelnemer de werkelijke ingangsdatum echter laat afwijken van de als uitgangspunt geldende pensioenrichtleeftijd dient er een actuariële herrekening toegepast te worden.

Door middel van een actuariële herrekening wordt de hoogte van het ouderdomspensioen dat uitgekeerd kan worden op de pensioeningangsdatum berekend aan de hand van het als uitgangspunt geldende ouderdomspensioen dat op de pensioenrichtleeftijd uitgekeerd zou worden. Bij het berekenen van de hoogte van het ouderdomspensioen op de pensioeningangsdatum wordt rekening gehouden met het van het uitgangspunt afwijkende rente aspect (§ 3.1.1) en de afwijkende uitkeringsperiode als gevolg van de van het uitgangspunt afwijkende sterftekansen (§ 3.1.2).²⁷

3.1.1. Afwijkende rente-aangroei

Het door de werkgever en werknemer in de pensioenovereenkomst afgesproken pensioen wordt gefinancierd uit het bij het pensioenfonds gevormde kapitaal. Voornoemd kapitaal bestaat uit de door de werkgever en werknemer ingelegde premies en de daarop behaalde rendementen.²⁸ De hoogte van de premie zou echter niet op voorhand bepaald kunnen worden indien deze afhankelijk is van de daadwerkelijke pensioeningangsdatum. Een pensioen waarvoor een kapitaal van € 100.000 benodigd is vereist namelijk een hogere premie indien er slechts 30 jaren premies ingelegd worden dan wanneer het pensioen ingaat

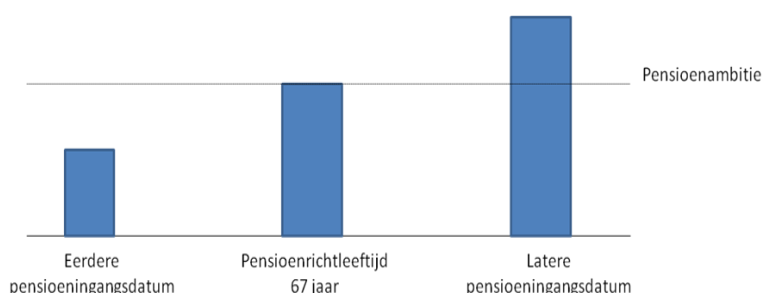
²⁷ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 207.

²⁸ Stichting van de Arbeid, ‘Pensioenakkoord voorjaar 2010’, 4 juni 2010, bijlage, p. 2.

na 40 jaar premies te hebben afgedragen. Voornoemd voorbeeld toont aan dat het onmogelijk is om de premiehoogte te baseren op de daadwerkelijke pensioeningangsdatum, op het moment dat er immers nog premies betaald moeten worden is het niet duidelijk of het pensioen waarvoor € 100.000 kapitaal nodig is, ingaat nadat er 30 of 40 jaren premies zijn betaald. Dit is de reden waarom de hoogte van de premies op een uitgangspunt, namelijk de pensioenrichtleeftijd, wordt gebaseerd. Het kapitaal dat voor het in de pensioenovereenkomst afgesproken pensioen benodigd is, wordt bereikt op het moment van het bereiken van de pensioenrichtleeftijd. Dit houdt in dat de ingelegde premies tot het moment van de pensioenrichtleeftijd kunnen renderen en dat de uitkeringsperiode in principe pas vanaf die leeftijd ingaat.²⁹

Indien de daadwerkelijke pensioeningangsdatum voor de pensioenrichtleeftijd ligt, kunnen de ingelegde premies slechts renderen tot de eerdere pensioeningangsdatum en niet tot aan de pensioenrichtleeftijd. Hierdoor is het afgesproken kapitaal op de pensioeningangsdatum nog niet bij het pensioenfonds aanwezig. De ingelegde premies zouden voor dit specifieke geval namelijk hoger moeten zijn dan de lagere premies behorende bij de als uitgangspunt geldende richtleeftijd. Een pensioeningangsdatum die voor de pensioenrichtleeftijd gelegen is, heeft zodoende lagere pensioenuitkeringen op de eerdere pensioeningangsdatum tot gevolg. Naast de lagere pensioenuitkeringen als gevolg van de gemiste rente-aangroei over de ingelegde premies zullen de pensioenuitkeringen ook lager zijn als gevolg van gemiste pensioenopbouw door ontbrekende premiebetalingen.³⁰ Op het moment van de pensioeningangsdatum eindigt immers ook de dienstbetrekking waardoor er in de periode tussen de pensioeningangsdatum en de pensioenrichtleeftijd geen premies meer ingelegd worden terwijl de pensioenopbouw gedurende deze periode wel meegenomen is in het pensioen dat bereikt zou worden op de pensioenrichtleeftijd.

Het tegenovergestelde is ook mogelijk, indien de daadwerkelijke pensioeningangsdatum na de pensioenrichtleeftijd ligt, hebben de ingelegde premies langer kunnen renderen dan waar vooraf vanuit is gegaan. Hierdoor zullen het voor het pensioen bestemde kapitaal en de daaruit aangekochte pensioenuitkeringen hoger zijn dan hetgeen in de pensioenovereenkomst is afgesproken.

Figuur 1: Het gevormde kapitaal indien door middel van een eerdere of latere pensioeningangsdatum afgeweken wordt van de als uitgangspunt geldende pensioenrichtleeftijd.

3.1.2. Afwijkende uitkeringsperiode

Buiten het voornoemde rente aspect wordt bij de vaststelling van de premie ook rekening gehouden met de sterftekanen.³¹ Indien een deelnemer ervoor kiest om zijn ouderdomspensioen eerder tot uitkering te laten komen, worden de uitkeringen aan een jongere deelnemer uitgekeerd.³² Wanneer de verwachte resterende levensduur van een jongere deelnemer vergeleken wordt met een deelnemer wie zijn pensioendatum gelijkstelt aan de pensioenrichtleeftijd, tonen de overlevingstabellen aan dat de betreffende jonge deelnemer een langere uitkeringsperiode te goed heeft dan de uitkeringsperiode die op de jonge deelnemer van toepassing was geweest indien zijn pensioeningangsdatum gelijkgesteld was aan de pensioenrichtleeftijd. Dit heeft tot gevolg dat het in de

²⁹ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 208.

³⁰ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 207.

³¹ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 208.

³² A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 208.

pensioenovereenkomst opgenomen kapitaal, dat benodigd is om de pensioenuitkeringen vanaf de pensioenrichtleeftijd te financieren, te laag is vastgesteld. Een langere uitkeringsperiode vereist immers meerdere pensioenuitkeringen en zodoende een hoger kapitaal op de feitelijke pensioeningangsdatum.

De langere uitkeringsperiode is zodoende ook een afwijking van het pensioen dat als uitgangspunt wordt genomen waardoor het uiteindelijk op de pensioeningangsdatum ingaande pensioen zowel door de afwijkende renteopbrengende periode, de gemiste pensioenopbouw en de afwijkende uitkeringsperiode lager zal zijn. Het pensioenfonds heeft namelijk door de vervroegde pensioeningangsdatum te maken met tegenvallende opbrengsten en stijgende kosten.

3.1.3. Verhoging pensioenrichtleeftijd

Het bovenstaande item over de actuariële herrekening is essentieel om te kunnen begrijpen dat een verhoging van de pensioenrichtleeftijd een versobering met zich brengt. Doordat op 1 januari 2014 de pensioenrichtleeftijd naar 67 jaar wordt verhoogd, verandert het voor de actuariële herrekening geldende uitgangspunt. Het ouderdomspensioen met de huidige pensioenrichtleeftijd van 65 jaar met een gelijktijdige pensioeningangsdatum van 65 jaar wordt immers niet actuariel herrekend. Het ouderdomspensioen met de per 1 januari geldende pensioenrichtleeftijd van 67 jaar dat ingaat met 65 jaar is echter wel aan een actuariële herrekening onderhevig, de pensioeningangsdatum van 65 jaar wijkt immers af van de pensioenrichtleeftijd (67).

Het door de werkgever en werknemer in de pensioenovereenkomst afgesproken pensioen dat op de als uitgangspunt geldende pensioenrichtleeftijd bereikt wordt, is gebaseerd op de maatschappelijk aanvaarde norm, de pensioenambitie, waarbij iedereen met 35 jaar werken in staat moet zijn om een pensioen bij elkaar te sparen met een hoogte van 70% van het laatstverdiende loon.

Doordat de pensioenrichtleeftijd die als uitgangspunt geldt verhoogd wordt maar de daarbij behorende pensioenambitie die op het moment van de pensioenrichtleeftijd bereikt wordt niet in gelijke mate wordt verhoogd, leidt de verhoging van de pensioenrichtleeftijd tot een versobering.³³ Hierdoor is het ouderdomspensioen dat op 65 jaar ingaat bij de huidige pensioenrichtleeftijd van 65 jaar (gelijk aan de pensioenambitie) hoger dan het ouderdomspensioen dat op 65 jaar ingaat waarbij de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 67 jaar geldt. Indien de pensioenrichtleeftijd op 67 jaar staat en de deelnemer nog geen aanspraken heeft opgebouwd binnen het huidige Witteveen kader, wordt de pensioenambitie pas bereikt met 67 jaar.³⁴ Indien de deelnemer vervolgens kiest om met 65 jaar met pensioen te gaan, dient de pensioenambitie actuariel herrekend (verlaagd) te worden naar de pensioeningangsdatum van 65 jaar.

3.2. Fiscale consequenties: het nieuwe Witteveen kader

Het Nederlandse pensioenstelsel wordt door middel van het pijlersysteem als een groot samenhangend geheel gezien. Binnen de tweede pijler is er echter ook een duidelijk verband aanwezig tussen de pensioenrichtleeftijd, de pensioenambitie en de fiscaal toegelaten opbouwpercentages. Voornoemde variabelen maken onderdeel uit van het zogenoemde 'Witteveen kader' hetgeen in Hoofdstuk IIB van de Wet LB 1964 is opgenomen en de grenzen van pensioenregelingen definieert waarvoor de fiscale facilitatie in de vorm van de toepassing van de omkeerregel³⁵ toegestaan is. Het uitstel van belastingheffing dat de omkeerregel met zich brengt en de veelal lagere belastingsschijven die op het moment van uitkering van toepassing zijn, maken het fiscaal aantrekkelijk om een pensioen op te bouwen. De omkeerregel stimuleert zodoende de opbouw van pensioen en voorkomt armoede onder ouderen. Het fiscale voordeel als gevolg van de omkeerregel geldt echter uitsluitend voor aanspraken en bijdragen ingevolge een *pensioenregeling*. Art. 18 Wet LB 1964 definieert een (zuivere) pensioenregeling als een regeling:

³³ De enige wijziging die de pensioenambitie per 2014 ondergaat is de verlenging van de opbouwperiode van 35 naar 37 jaar.

³⁴ M. Heemskerk, 'AOW-leeftijd naar 67 jaar: en het aanvullend pensioen?', *Pensioen & Praktijk*, nr. 1/2 2010, p. 21.

³⁵ Art. 11, lid 1, onderdeel c jo. lid 1, onderdeel j, onder 1° Wet LB 1964.

- a. die uitsluitend of, met het oog op uitzonderlijke gevallen van restbegünstiging nagenoeg uitsluitend ten doel heeft het treffen van: een levenslange inkomensvoorziening bij ouderdom voor werknemers en gewezen werknemers (ouderdomspensioen)
- b. waarin is bepaald dat aanspraken niet kunnen worden afgekocht, vervreemd of prijsgegeven, dan wel formeel of feitelijk voorwerp van zekerheid kunnen worden, anders dan in de gevallen voorzien bij of krachtens de Pensioenwet
- c. waarvan een erkende verzekeraar zoals neergelegd in art. 19a Wet LB 1964 als verzekeraar optreedt.

Het eerste criterium met betrekking tot het ouderdomspensioen³⁶ wordt nader uitgewerkt in art. 18a Wet LB 1964 waarin de samenhang tussen de variabelen tot uitdrukking komt. Lid 1 en lid 2 van het voornoemde wetsartikel bevatten de fiscaal toegelaten opbouwpercentages van 2,00 voor een op een eindloonstelsel (hierna: EL) gebaseerd ouderdomspensioen en een opbouwpercentage van 2,25 voor een op een middelloonstelsel (hierna: ML) gebaseerd ouderdomspensioen. Per jaar is het fiscaal toegelaten om 2% respectievelijk 2,25% van het totale pensioengevend loon onder de omkeerregel onbelast aan de pensioenregeling toe te voegen. De hoogte van de maximale opbouwpercentages zijn op het voornoemde niveau afgesteld zodat de pensioenambitie met toepassing van de omkeerregel gerealiseerd kan worden. De pensioenambitie is echter uitsluitend een ambitie die fiscaal behaald moet kunnen worden. De pensioenen zoals neergelegd in de individuele pensioenovereenkomsten zullen echter vaak afwijkingen vertonen, veelal zijn de opbouwpercentages lager dan de fiscaal toegestane opbouwpercentages en is de opbouwperiode langer. Een deelnemer kan namelijk al vanaf de leeftijd van 21 jaar³⁷ beginnen met het opbouwen van een pensioen waardoor er sprake is van 44 opbouwjaren bij een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar respectievelijk 46 opbouwjaren bij de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. Het is zodoende mogelijk om de pensioenambitie te overschrijden, echter het ouderdomspensioen mag maximaal 100% van het pensioengevend loon bedragen.³⁸ Tabel 1 toont de samenhang tussen opbouwpercentages en de in Nederland geldende pensioenambitie waarbij de deelnemers in staat moeten zijn om in 35 jaar een pensioen, ter hoogte van 70% van het laatstverdiende loon, bij elkaar te sparen.

	Opbouwpercentage		Pensioenambitie
Eindloonstelsel	2%	*	35 jaar = 70% van het eindloon
Middelloonstelsel	2,25%	*	35 jaar = 78,75% van het middelloon

Tabel 1: huidig verband opbouwpercentages & pensioenambitie

Naast de in Tabel 1 opgenomen samenhang voor een ouderdomspensioen dat gebaseerd is op een eindloonstelsel of een middelloonstelsel, wordt bij vaststelling van de premiestaffels behorende bij het beschikbare premiestelsel ook rekening gehouden met het bereiken van de pensioenambitie.

Doordat de pensioenrichtleeftijd per 1 januari van 65 naar 67 jaar wordt verhoogd en het in de pensioenovereenkomst afgesproken pensioen zodoende met 67 jaar bereikt wordt in plaats van met 65 jaar, zal de opbouwperiode stijgen van 35 jaar naar 37 jaar. Een stijging van de pensioenrichtleeftijd creëert zodoende een langere periode waarin een gelijkblijvende pensioenambitie gerealiseerd kan worden. Deze langere periode van 37 jaar heeft tot gevolg dat de fiscaal toegestane opbouwpercentages met 0,1 zullen dalen (Tabel 2).³⁹

	Opbouwpercentage		Pensioenambitie
Eindloonstelsel	1,9%	*	37 jaar = 70% van het eindloon
Middelloonstelsel	2,15%	*	37 jaar = 79,55% van het middelloon

Tabel 2: verband opbouwpercentages & pensioenambitie per 1 januari 2014

³⁶ Art. 18, lid 1, onderdeel a, onder 1° Wet LB 1964.

³⁷ Art. 14, lid 1 PW.

³⁸ Art. 18, lid 4, onder 3° Wet LB 1964.

³⁹ P. Kavelaars, 'Pensioenleeftijd naar 67 jaar', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2010/8, p. 8.

In het Regeerakkoord 'Bruggen Slaan' is echter al een verdere versobering van het Nederlandse pensioenstelsel aangekondigd door middel van een verdere daling van de opbouwpercentages met 0,4 enerzijds en anderzijds de aftopping van het pensioengevend loon op het niveau van € 100.000 waarboven het niet langer mogelijk is om fiscaal gefacilieerd pensioen op te bouwen.⁴⁰ De verdere daling van de opbouwpercentages hangt samen met een versobering van de pensioenambitie waarbij de Nederlandse bevolking in staat moet zijn om in 40 jaar tijd een pensioen van 70% van het *gemiddeld verdiende loon* op te bouwen.⁴¹ In vergelijking met de norm waarbij een uitkering van 70% van het laatstverdiende (bruto)loon voor lange tijd als uitgangspunt gold, leidt deze verandering ertoe dat de pensioenambitie op 2 punten daalt. Enerzijds de verandering van 35 naar 40 jaar wat betreft de opbouwperiode en anderzijds de 70%- norm van het gemiddelde loon in plaats van het laatstgenoten loon.⁴²

Voorname versobering uit het Regeerakkoord 'Bruggen Slaan' is inmiddels in het op 15 april 2013 ingediende wetsvoorstel 'Wet verlaging maximumopbouw- en premiepercentages pensioenen en maximering pensioengevend inkomen'⁴³ (hierna: Witteveen 2015) opgenomen.

	Opbouwpercentage		Pensioenambitie
Eindloonstelsel	1,55%	*	40 jaar = 62% van het eindloon
Middelloonstelsel	1,75%	*	40 jaar = 70% van het middelloon

Tabel 3: verband opbouwpercentages & pensioenambitie zoals neergelegd in Witteveen 2015

3.2.1. Appels met peren vergelijken

De daling van de opbouwpercentages met 0,1 dient enige nuancering. Een vergelijking tussen de opbouwpercentages die leiden tot het behalen van de pensioenambitie met 65 jaar en de opbouwpercentages die leiden tot het behalen van dezelfde pensioenambitie met 67 jaar is immers een vergelijking die onder het spreekwoord 'appels met peren vergelijken' geschaard kan worden. Er dient een vergelijking plaats te vinden tussen enerzijds de huidige opbouwpercentages van 2,25 respectievelijk 2,00 waarmee de huidige pensioenambitie met 65 jaar bereikt wordt. En anderzijds de opbouwpercentages die leiden tot de lagere pensioenambitie, die ontstaat door de pensioenambitie die per 2014 behaald wordt met 67 jaar, actuarieel te herrekenen naar het pensioen dat op 65 jaar behaald wordt.

Door de opbouwpercentages actuarieel te herrekenen kan geconcludeerd worden dat de feitelijke daling ± 0,4% betreft en zodoende aanzienlijk groter is dan de voorname 0,1%.⁴⁴

Pensioenleeftijd	Maximaal opbouwpercentage EL	Maximaal opbouwpercentage ML
67 jaar	1,9%	2,15%
66 jaar	1,76%	1,99%
65 jaar	1,63%	1,84%

Tabel 4: actuarieel herrekenende opbouwpercentages met een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar

Sociale partners kunnen ervoor kiezen om de huidige pensioenrichtleeftijd van 65 jaar te handhaven.⁴⁵ De versobering die de verhoogde pensioenrichtleeftijd met zich brengt kan namelijk ook bereikt worden door middel van een verdere versobering van de maximale opbouwpercentages. Een verhoging van de pensioenrichtleeftijd van 65 naar 67 jaar is op basis van Tabel 4 gelijk te stellen aan een daling van de fiscaal toegelaten opbouwpercentages van 2,00 naar 1,63 indien er sprake is van een eindloonstelsel en een daling van 2,25 naar 1,84 bij een ouderdomspensioen dat gebaseerd is op het middelloonstelsel.

⁴⁰ Regeerakkoord *Bruggen Slaan*, VVD-PvdA 29 oktober 2012, p.7.

⁴¹ Regeerakkoord *Bruggen Slaan*, VVD-PvdA 29 oktober 2012, p.6.

⁴² C. Peeters, 'Van nominaal naar reëel pensioencontract: dat geeft zekerheid', 19 februari 2013, p. 7.

⁴³ Wet verlaging maximumopbouw- en premiepercentages pensioenen en maximering pensioengevend inkomen, *Kamerstukken II* 2012-2013, 33610.

⁴⁴ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 234.

⁴⁵ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 126.

3.2.2. Vrijvallende deel pensioenpremie

De daling van de opbouwpercentages met 0,1 zoals neergelegd in de Wet VAP en de nog verdere daling van 0,4 voortvloeiende uit het Regeerakkoord 'Bruggen Slaan' en het daarbij behorende 'Witteveen 2015' verkleinen het fiscale kader om fiscaal gefaciliseerd pensioen op te bouwen. Dit heeft tot gevolg dat er in principe $\pm$ € 9 miljard per jaar minder door de werkgevers en werknemers aan het pensioenfonds betaald zou hoeven te worden.⁴⁶ Indien de hoogte van de premies van werkgevers en werknemers echter constant blijft en de pensioenopbouw tegelijkertijd beperkt wordt, is er een gedeelte van de ingelegde pensioenpremies dat geen pensioenopbouw tot gevolg heeft, ook wel het vrijvallende deel van de pensioenpremie genoemd.

De vraag wat er met het vrijvallende deel van de pensioenpremie gaat gebeuren is een vraag die tot op heden nog niet beantwoord is. DNB stelt zich op het standpunt dat de € 9 miljard naar de economie teruggesluisd dient te worden zodat de Nederlandse bevolking meer te besteden heeft. Hierdoor ontstaat er volgens DNB na een aantal jaren een vergelijkbare toename van de consumptie waardoor het begrotingstekort teruggedrongen kan worden. De meerderheid van de Tweede Kamer deelt op dit moment het standpunt van DNB, ingelegde pensioenpremies maken immers onderdeel uit van het loon. Indien het loon zich niet vertaalt in pensioenopbouw dient het teruggegeven te worden aan de eigenaar, de werknemer.⁴⁷ Persoonlijk sluit ik mij ook bij DNB aan dat het vrijvallende premiedeel aan de werknemer teruggegeven dient te worden. Gezien de versoberingen ten gevolge van de Wet VAP, is de assumptie van DNB dat de consumptie in gelijke mate toe zal nemen naar mijn mening echter te voorbarig. Het is immers ook denkbaar dat de deelnemers deze vrijkomende middelen, mits goed voorgelicht, reserveren om de versoberingen in het pensioenstelsel te kunnen opvangen. De Pensioenfederatie daarentegen is van mening dat het vrijvallende deel van de pensioenpremies gebruikt dient te worden om de financiële positie van de pensioenfonds te repareren om zodoende het korten van pensioenuitkeringen in de toekomst te vermijden.⁴⁸

⁴⁶ J. Hinrichs, 'De Nederlandsche Bank benut vrijvallende pensioenpremies voor een extra loonimpuls', *Financieel Dagblad*, 14 mei 2013.

⁴⁷ N. Trappenburg, 'Vrijvallende premies hoeven niet per se terug naar werkenden', *Financieel Dagblad*, 13 juni 2013.

⁴⁸ N. Trappenburg, 'Vrijvallende premies hoeven niet per se terug naar werkenden', *Financieel Dagblad*, 2013.

4. Civiele consequenties: oude en nieuwe pensioenaanspraken

De fiscale aanpassingen van het Witteveenkader die in hoofdstuk 3 aan bod zijn gekomen, vormen de aanleiding voor het wijzigen van een pensioenovereenkomst. Een wijziging van een pensioenovereenkomst kan ex art. 20 PW niet met terugwerkende kracht doorgevoerd worden. Het nieuwe fiscale kader is daardoor uitsluitend van toepassing op de nieuw op te bouwen pensioenrechten. Voor de reeds opgebouwde pensioenaanspraken blijft zodoende het fiscale kader zoals dit tot en met 31 december 2013 vormgegeven was van toepassing.⁴⁹ Het gevolg is het ontstaan van een tweedeling tussen 'oude pensioenaanspraken' gebaseerd op een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar en 'nieuwe pensioenaanspraken' gebaseerd op de per 1 januari 2014 geldende pensioenrichtleeftijd van 67 jaar.

Dit hoofdstuk bespreekt in eerste instantie de voordelen van pensioenrechten waarbij slechts één pensioenrichtleeftijd van toepassing is (§ 4.1). Daarna gaat dit hoofdstuk in op het, door de Eerste Kamer gedurende de parlementaire behandeling van de Wet VAP, ingediende verzoek. De Eerste Kamer wil de mogelijkheden en de eventuele noodzakelijke aanpassingen aan de PW laten onderzoeken, indien pensioenrechten, waarbij sprake is van een tweedeling, zonder de tussenkomst van individuele deelnemers, omgezet worden in pensioenrechten waarbij slechts een uniforme pensioenrichtleeftijd van toepassing is. De naar aanleiding van dit verzoek, door staatssecretaris Klijnsma van SZW, gegeven reactie vormt de reden voor de discussie die rondom de omzetting van de oude pensioenrechten gaande is.⁵⁰ De uit deze discussie voortvloeiende juridische mogelijkheden voor het omzetten van de opgebouwde pensioenrechten, de daarmee samenhangende nadelen en de eventueel noodzakelijke wetswijzigingen worden in § 4.2 tegen het licht gehouden.

Civiel wettelijke grondslagen die het verplicht omzetten van pensioenaanspraken mogelijk maken, zullen vervolgens getoetst moeten worden aan het Europees recht dat voorrang heeft op de PW (§ 4.4). Tevens vindt er per 2014 een fiscale wetsuitbreiding plaats die de collectieve actuariële herrekening van de pensioenrechten naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd mogelijk maakt zonder in strijd te komen met de zogenoemde 100%-begrenzing zoals neergelegd in art. 18a, lid 4, onderdeel 3° Wet LB 1964 (§ 4.5). Tot slot wordt vanuit het standpunt van zowel de pensioenuitvoerder als de deelnemer beoordeeld of het wenselijk is om de oude pensioenrechten om te zetten (§ 4.6).

4.1. Een uniforme pensioenrichtleeftijd

Het civiele probleem dat bij een verhoging van de pensioenrichtleeftijd centraal staat, vindt zijn grondslag in art. 20 PW. Een tweedeling in pensioenaanspraken is nadelig omdat het de communicatie naar de deelnemers onoverzichtelijk maakt. Per 2014 wordt op het uniform pensioenoverzicht (hierna: UPO) het ouderdomspensioen berekend aan de hand van de pensioenrichtleeftijd 67 jaar. Pensioenaanspraken met een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar kunnen niet simpelweg opgeteld worden bij de nieuwe pensioenaanspraken.⁵¹ Het UPO geeft zodoende geen compleet beeld van het te bereiken ouderdomspensioen tenzij de pensioenaanspraken die gebaseerd zijn op de huidige pensioenrichtleeftijd van 65 jaar actuariëel neutraal omgezet worden in pensioenaanspraken met een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. Door deze omzetting kunnen de aanspraken wel opgeteld worden, waardoor een volledig beeld op het UPO het resultaat is. De omzetting van de aanspraken naar de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar vereenvoudigen niet uitsluitend de communicatie naar de deelnemers maar beperken ook de uitvoeringskosten die de pensioenfondsen bij het hanteren van twee pensioenrichtleeftijden ondervinden.

⁴⁹ A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 125.

⁵⁰ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, 'Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd', AV/PB/2012/17855.

⁵¹ Syntrus achmea, 'juridische risico's bij één pensioenleeftijd', 2013, <http://www.syntrusachmea.nl/Markt_en_opinie/Nieuws/Is-een-uniforme-pensioenleeftijd-mogelijk-.aspx>

4.2. Wijzigingen Pensioenwet noodzakelijk?

Gezien de voordelen die een uniforme pensioenleeftijd met zich brengt heeft de Eerste Kamer gedurende de parlementaire behandeling van de Wet VAP het verzoek gedaan om de mogelijkheden en risico's om eenzijdig, zonder tussenkomst van de individuele deelnemer, de bestaande pensioenaanspraken met een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar actuarieel neutraal om te zetten naar hogere pensioenaanspraken met een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar, te onderzoeken.⁵² Op grond van de PW blijkt uit art. 20 PW dat ingeval van een wijziging van de pensioenovereenkomst de opgebouwde aanspraken niet omgezet kunnen worden in aanspraken die gebaseerd zijn op de per 1 januari geldende pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. Art. 20 PW bevat echter een uitzondering die het mogelijk maakt om de oude pensioenaanspraken in te brengen in de nieuwe pensioenaanspraken waarbij de pensioenrichtleeftijd op 67 staat, het betreft de mogelijkheid tot collectieve waardeoverdracht zoals neergelegd in art. 83 PW. Art. 83, lid 2 PW bevat echter specifieke voorwaarden met betrekking tot de collectieve waardeoverdracht, zo kunnen de deelnemers bezwaar maken tegen de overdracht en daarnaast dient er bij het vaststellen van de overdrachtswaarde sprake te zijn van collectieve actuariële gelijkwaardigheid.⁵³ Indien de collectieve waardeoverdracht toegepast dient te worden is een wijziging aan de PW noodzakelijk aangezien de individuele deelnemers inspraak hebben door middel van hun mogelijkheid tot bezwaar. Het eerste discussiepunt hangt zodoende samen met de vraag of er sprake is van een collectieve waardeoverdracht zoals deze in art. 83, lid 1 PW gedefinieerd wordt.

4.2.1. Collectieve waardeoverdracht

In art. 83, lid 1, onderdeel c PW is de mogelijkheid tot collectieve waardeoverdracht neergelegd indien:

“de waardeoverdracht ertoe strekt in verband met een collectieve wijziging van de pensioenovereenkomsten de waarde van pensioenaanspraken of pensioenrechten aan te wenden bij dezelfde pensioenuitvoerder overeenkomstig die gewijzigde pensioenovereenkomsten”

Persoonlijk sluit ik mij aan bij het standpunt dat de omzetting van reeds opgebouwde pensioenaanspraken in pensioenaanspraken gebaseerd op de nieuwe pensioenrichtleeftijd, een collectieve wijziging van pensioenovereenkomsten betreft en zodoende onder art. 83, lid 1, onderdeel c PW valt.⁵⁴ Er vindt immers een overdracht plaats van de waarde van de pensioenaanspraken die gebaseerd is op de pensioenrichtleeftijd van 65 jaar naar een nieuwe pensioenregeling waarbij de hogere pensioenrichtleeftijd van 67 jaar gehanteerd wordt.⁵⁵

De staatssecretaris is echter van mening dat het proces van de collectieve waardeoverdracht niet van toepassing is omdat de pensioenaanspraken niet worden *aangetast*.⁵⁶ Aanspraken die collectief actuarieel herrekend worden naar een hogere pensioenrichtleeftijd (67) hebben immers hogere pensioenuitkeringen vanaf de verhoogde pensioenrichtleeftijd tot gevolg.⁵⁷ Dat de aanspraken hogere pensioenuitkeringen tot gevolg hebben indien de aanspraken actuarieel herrekend worden, is op grond van hetgeen in hoofdstuk 3 besproken is, een juiste constatering. De vraag is echter, waar de staatssecretaris het vereiste ‘aantasten’ vandaan haalt. Enerzijds kan de staatssecretaris in art. 20 PW in plaats van het criterium ‘wijzigen’ het criterium ‘aantasten’ hanteren (§ 4.2.1.1).⁵⁸ Anderzijds kan de staatssecretaris van mening zijn dat art. 83 PW slechts van toepassing is indien pensioenaanspraken aangetast worden (§ 4.2.1.2).

⁵² H.M. Kappelle, ‘Brief Klijnsma vervult wens Pensioenfederatie niet’, *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/3.

⁵³ J.E. Gubbels, M.A.A. van Run, ‘AOW en aanpassing Witteveen-kader, een integrale benadering?’, *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2012/28.

⁵⁴ E. Lütjens, ‘Wijziging pensioenleeftijd aanvullend pensioen in verband met AOW’, *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/4.

⁵⁵ E. Lütjens, ‘Wijziging pensioenleeftijd aanvullend pensioen in verband met AOW’, *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/4.

⁵⁶ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, ‘Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd’, AV/PB/2012/17855.

⁵⁷ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, ‘Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd’, AV/PB/2012/17855.

⁵⁸ J. Wirschell, ‘Omzetting opgebouwde aanspraken naar 67 mogelijk zonder instemming deelnemers?’, 2013, <<http://www.towerswatson.com/nl-NL/Insights/Newsletters/Europe/update/2013/Omzetting-opgebouwde-aanspraken-naar-67-mogelijk-zonder-instemming-deelnemers>>

4.2.1.1. Art. 20 PW: wijzigen vs. aantasten

Indien op grond van art. 20 PW uitsluitend het ‘aantasten’ van reeds opgebouwde pensioenaanspraken verboden is, vraag ik mij af waarom de staatssecretaris in haar brief de mogelijkheid tot collectieve herrekening mogelijk maakt indien “de herrekening actuariael neutraal plaatsvindt en het pensioenreglement erin voorziet dat betrokkene de pensioeningangsdatum individueel weer naar de oorspronkelijke pensioenleeftijd terug kan zetten, zonder dat dit op voorhand de rechten aantast”.⁵⁹ Doordat het collectief herrekenen tot hogere aanspraken leidt, is de omzetting immers niet in strijd met art. 20 PW.⁶⁰ Waarom zou de staatssecretaris dan een andere oplossing aandragen? Door het aandragen van een andere mogelijkheid om de oude pensioenrechten om te zetten, lijkt de staatssecretaris naar alle waarschijnlijkheid het begrip ‘wijzigen’ zoals neergelegd in art. 20 PW niet te vervangen door het begrip ‘aantasten’. De staatssecretaris lijkt zodoende van mening te zijn dat de omzetting wel degelijk in strijd is met art. 20 PW.

4.2.1.2. Art. 83 PW: aantasten?

Doordat de staatssecretaris mijns inziens van mening is dat de omzetting van de oude pensioenaanspraken in strijd is met art. 20 PW, dient de uitzondering van de collectieve waardeoverdracht zoals neergelegd in art. 83 PW bekeken te worden. De staatssecretaris is echter van mening dat de collectieve waardeoverdracht niet van toepassing is omdat de oude pensioenrechten niet aangetast worden. Dit criterium is naar mijn mening echter nergens terug te vinden in art. 83 PW. Mocht het echter toch een criterium zijn, dan is in het geval van een collectieve waardeoverdracht naar mijn mening wel degelijk sprake van een aantasting. Door middel van de collectieve waardeoverdracht worden de reeds opgebouwde pensioenaanspraken immers niet aangetast in de zin van een verlaging van de opgebouwde pensioenaanspraken maar worden de opgebouwde pensioenaanspraken wel aangetast doordat het karakter van de pensioenrechten gewijzigd wordt. Bij de omzetting van pensioenrechten staat immers de wijziging van het karakter van de pensioenrechten centraal.⁶¹

Op basis van de bovenstaande uitwerking van beide mogelijke gedachtegangen moet geconcludeerd worden dat het argument van de staatssecretaris en de daarbij behorende conclusie dat art. 83 PW geen rol speelt, onjuist is. Het uitsluiten van de mogelijkheid tot collectieve waardeoverdracht zoals neergelegd in art. 83 PW is zodoende onterecht. De meest voor de hand liggende wetswijziging die het omzetten van de oude pensioenrechten zonder de instemming van de deelnemers mogelijk maakt, is zodoende het simpelweg schrappen van de bezwaarmogelijkheid zoals neergelegd in art. 83, lid 2 PW. Doordat de staatssecretaris in haar reactie echter een andere mogelijkheid aandraagt, ontstaat het vermoeden dat de staatssecretaris bewust de meest voor de hand liggende route van art. 83 PW heeft uitgesloten. De mogelijkheid die de staatssecretaris aandraagt is echter uitsluitend mogelijk binnen de huidige PW indien deze mogelijkheid de grenzen van art. 20 PW niet overschrijdt. Een overschrijding zou namelijk een extra uitzondering in art. 20 PW noodzakelijk maken.

4.2.2. Actuarieel neutrale omzetting: Snijverlies

De staatssecretaris stelt in haar reactie dat een collectieve herrekening naar een hogere pensioenrichtleeftijd toch mogelijk is indien “de herrekening actuariael neutraal plaatsvindt en het pensioenreglement erin voorziet dat betrokkene de pensioeningangsdatum weer naar de oorspronkelijke pensioenleeftijd kan terugzetten, zonder dat dit op *voorhand* de rechten aantast”.⁶² De staatssecretaris formuleert een mogelijkheid die naar mijn mening juridisch de grenzen van de PW overschrijdt maar tevens de aanzet geeft voor wellicht een uitstekende oplossing. De eerste juridische kanttekening hangt samen met art. 20 PW. In art. 20 PW wordt namelijk gesproken over het begrip ‘wijzigen’ hetgeen betekent dat art. 20 PW ook het wijzigen van reeds opgebouwde pensioenaanspraken in positieve zin verbiedt. Dit houdt in

⁵⁹ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, ‘Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd’, AV/PB/2012/17855.

⁶⁰ Indien de staatssecretaris in art. 20 PW het criterium ‘wijzigen’ als ‘aantasten’ interpreteert.

⁶¹ T. Barkhuysen, Teun Huijg, ‘Al of niet verplicht invaren van bestaande pensioenrechten’, *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2012/2, p. 8.

⁶² Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, ‘Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd’, AV/PB/2012/17855.

dat bij het *naderhand* terugzetten van de rechten naar de pensioenrichtleeftijd van 65, de rechten in gelijke mate moeten worden teruggezet. De pensioenrechten met de oude pensioenrichtleeftijd van 65 jaar moeten zodoende gelijk zijn aan de oude pensioenrechten die omgezet zijn naar de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar en vervolgens door de individuele deelnemer weer teruggezet zijn geworden naar de oorspronkelijke pensioenrichtleeftijd van 65 jaar.⁶³ Per saldo hebben er dan geen wijzigingen plaatsgevonden en hoeft er ook geen extra uitzondering in art. 20 PW opgenomen te worden.

Het is echter mogelijk dat in geval het pensioen collectief omgezet wordt naar de pensioenrichtleeftijd van 67 en vervolgens individueel teruggezet wordt naar de pensioenrichtleeftijd van 65, het pensioen van de deelnemer afwijkt ten opzichte van het pensioen in het geval er geen omzettingen hadden plaatsgevonden.⁶⁴ Deze positieve of negatieve afwijkingen worden ook wel 'snijverlies' genoemd.⁶⁵ Snijverlies ontstaat doordat de actuariële uitstelfactoren afwijken van de actuariële vervroegingsfactoren.⁶⁶ Deze factoren wijken af aangezien de actuariële gelijkwaardigheid op grond van het totaal geschiedt.⁶⁷ Op het moment dat de pensioenaanspraken collectief actuariel uitgesteld worden is er sprake van een meer divers deelnemerbestand, met betrekking tot zowel de levensverwachting als het geslacht, vergeleken met het bestand dat de pensioenaanspraken weer vervroegt.⁶⁸ Het risico van een eventueel snijverlies wordt ook door de staatssecretaris in haar brief erkend waarbij zij vermeldt dat een evenwichtige belangenafweging, tussen het collectieve voordeel op het gebied van uitvoeringskosten en duidelijkere communicatie en de eventuele nadelen met betrekking tot de pensioenresultaten van individuele deelnemers, een taak is die door de pensioenuitvoerders uitgevoerd dient te worden.⁶⁹ Gezien het feit dat het aannemelijk is dat vrijwel altijd sprake is van een snijverlies betekent dit dat de reeds opgebouwde pensioenaanspraken worden gewijzigd. De mogelijkheid die door de staatssecretaris is aangedragen kan onder de huidige PW daardoor uitsluitend doorgang vinden indien de pensioenuitvoerder de uitstelfactoren tevens als vervroegingsfactoren hanteert.⁷⁰ Dit heeft tot gevolg dat de aanspraken van de deelnemer niet gewijzigd worden aangezien de omzetting actuariel neutraal vormgegeven wordt en er binnen de grenzen van art. 20 PW gehandeld wordt. Gezien de administratieve lasten die het bijhouden van alle specifieke uitstelfactoren met zich brengt en de snijverliezen die voor rekening van de pensioenuitvoerders komen, lijkt dit voor de pensioenuitvoerders echter geen wenselijke oplossing.⁷¹

4.2.3. Een impliciete wetswijziging?!

De mogelijkheid die de staatssecretaris⁷² aandraagt om de oude pensioenrechten binnen de lijnen van art. 20 PW om te zetten, is naar mijn mening een afgeleide van art. 83 PW. Art. 83 PW bepaalt namelijk dat het omzetten niet toegestaan is tenzij de individuele deelnemers geen bezwaar aantekenen. Indien de individuele deelnemers geen bezwaar zouden aantekenen kan de omzetting plaatsvinden. Het eventuele terugzetten naar de huidige pensioenrichtleeftijd van 65 jaar kan vervolgens snijverliezen opleveren die dientengevolge voor rekening van de deelnemers komen.

De mogelijkheid van de staatssecretaris daarentegen bepaalt dat het omzetten gewoon toegestaan is zonder daarvoor eerst de individuele deelnemers de mogelijkheid te geven om bezwaar aan te tekenen. Indien individuele deelnemers vervolgens hun oude pensioenrechten terug willen zetten naar de oorspronkelijke pensioenrichtleeftijd, moeten de snijverliezen voor rekening van de pensioenuitvoerder komen. De deelnemers hebben immers geen mogelijkheid gekregen tot het maken van bezwaar en om binnen de grenzen

⁶³ E. Lütjens, 'Opties voor invaren', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/14, p. 2.

⁶⁴ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, 'Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd', AV/PB/2012/17855.

⁶⁵ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, 'Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd', AV/PB/2012/17855.

⁶⁶ H.M. Kappelle, 'Snijverlies', *Vakblad voor financieel adviseurs*, 2012.

⁶⁷ J.E. Gubbels, M.A.A. van Run, 'AOW en aanpassing Witteveen-kader, een integrale benadering?', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2012/28.

⁶⁸ H.M. Kappelle, 'Snijverlies', *Vakblad voor financieel adviseurs*, 2012.

⁶⁹ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, 'Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd', AV/PB/2012/17855.

⁷⁰ H.M. Kappelle, 'Snijverlies', *Vakblad voor financieel adviseurs*, 2012.

⁷¹ H.M. Kappelle, 'Snijverlies', *Vakblad voor financieel adviseurs*, 2012.

⁷² In het verdere verloop van deze thesis wordt met de zinsnede 'de mogelijkheid van de staatssecretaris' de mogelijkheid bedoeld met inachtneming van de eerder door mij genoemde juridische kanttekeningen.

van art. 20 PW te blijven mogen er per saldo geen wijzigingen voor de deelnemers plaatsvinden.

De, door de staatssecretaris, aangedragen oplossing maakt het zodoende mogelijk om de werking van art. 83 PW te omzeilen. Het omzeilen van art. 83 PW maakt het omzetten mogelijk zonder de noodzakelijke toestemming van individuele deelnemers. De oplossing die de huidige PW echter biedt, is niet de oplossing die de Pensioenfederatie in gedachten had. De oplossing, geboden door de huidige PW, brengt voor de pensioenuitvoerders immers het risico met betrekking tot de snijverliezen met zich en de daarbij behorende administratieve lasten om de actuariële uitstelfactoren te administreren. Voornoemde risico's maken een afweging met de administratieve voordelen die een uniforme pensioenrichtleeftijd met zich brengt noodzakelijk. Een afweging die niet gemaakt hoefde te worden indien de staatssecretaris haar oplossing anders had vormgegeven.⁷³

Hoewel de oplossing van de staatssecretaris op het eerste gezicht in overeenstemming is met de letter van de wet heb ik hier persoonlijk mijn bedenkingen bij; is de oplossing van de staatssecretaris wel de bedoeling geweest van de wetgever? Indien de door de staatssecretaris aangedragen mogelijkheid toegestaan is, lijkt op het eerste gezicht de waarde van de bezwaarmogelijkheid die in art. 83 PW is neergelegd immers af te nemen. Is het omzeilen van de PW door de staatssecretaris dan vergelijkbaar met het simpelweg schrappen van de bezwaarmogelijkheid uit art. 83 PW en impliceert de staatssecretaris dan toch een wetswijziging?

Gezien het uitgangspunt van de PW om de werknemer en de pensioengelden te beschermen moet ik toch concluderen dat de staatssecretaris waarschijnlijk bewust de moeilijkste weg lijkt te kiezen en zodoende géén wetswijziging impliceert. Indien de staatssecretaris simpelweg de bezwaarmogelijkheid uit art. 83 PW had geschrapt, werden de pensioenrechten van de deelnemers volledig afhankelijk van de pensioenrichtleeftijd. Het terugzetten naar de oorspronkelijke pensioenrichtleeftijd zou in het vervolg voor rekening van de deelnemer komen zonder dat deze hierbij enige inspraak zou hebben gehad. De harde oude pensioenrechten die door een wetswijziging niet aangetast konden worden, zouden door het schrappen van deze bezwaarmogelijkheid veranderen in zachte voorwaardelijke pensioenrechten. De bezwaarmogelijkheid heeft als gevolg van de omzeilende methode geen directe werking meer, maar wel een indirecte werking. Hoewel de pensioenuitvoerders nu risico's lopen ten gevolge van het omzetten op de minst aantrekkelijke wijze, blijft de beschermingsgedachte van de PW wel intact. De deelnemers worden bij het terugzetten van de pensioenrechten immers niet geraakt omdat deze op grond van art. 20 PW niet gewijzigd mogen worden.

Tot slot dient er echter een kanttekening geplaatst te worden bij de oplossing die de staatssecretaris lijkt te geven. De vraag is immers, of het omzetten van de oude pensioenaanspraken naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd daadwerkelijk binnen de lijnen van art. 20 PW blijft. Indien de deelnemer er immers niet voor kiest om de pensioeningangsdatum weer naar de oorspronkelijke pensioenrichtleeftijd van 65 jaar terug te zetten, heeft zich immers een wijziging voorgedaan. Daarnaast is het ook de vraag of kiezen voor het terugzetten, een wijziging betreft.⁷⁴ Strikt genomen ben ik van mening dat deze omzettingen, wijzigingen betreffen. Dit zou betekenen dat er binnen de huidige PW geen enkele weg mogelijk is voor het omzetten van de oude pensioenrechten zonder tussenkomst van de individuele deelnemer. Dit betekent dat een wetswijziging noodzakelijk is. Deze paragraaf tracht duidelijk te maken dat de staatssecretaris beter kan kiezen voor een wetswijziging waardoor de voornoemde omzettingen niet als wijzigingen ex art. 20 PW kwalificeren dan voor een wetswijziging waarbij de bezwaarmogelijkheid uit art. 83 PW wordt geschrapt.

⁷³ Het schrappen van de bezwaarmogelijkheid ex art. 83, lid 2 PW.

⁷⁴ E. Lutjens, 'Opties voor invaren', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/14, p. 2.

4.2.4. Wijzigen pensioenovereenkomst

Art. 20 PW is op het eerste gezicht het startpunt voor de gehele discussie omtrent het omzetten van de oude pensioenaanspraken naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd. Voordat art. 20 PW echter van toepassing is, dient er sprake te zijn van een wijziging van de pensioenovereenkomst. De staatssecretaris vermeldt in haar reactie dat een verhoging van de pensioenrichtleeftijd een aanpassing van de pensioenregeling noodzakelijk maakt. “Zonder aanpassing van de pensioenregeling is er immers geen juridische grondslag voor het hanteren van een hogere pensioenrichtleeftijd”.⁷⁵ Gezien het feit dat de pensioenovereenkomst deel uitmaakt van de arbeidsrelatie tussen de werkgever en de werknemer concludeert de staatssecretaris dat het algemene arbeidsovereenkomstenrecht van toepassing is. Een wijziging van de PW is volgens de staatssecretaris niet noodzakelijk⁷⁶ maar de wijziging van de pensioenovereenkomst, waarbij de instemming van de individuele deelnemers wel een vereiste is, is daarentegen wel noodzakelijk.⁷⁷ Doordat de individuele deelnemers instemming moeten verlenen⁷⁸ bij het wijzigen van de pensioenovereenkomst, lijkt het omzetten van de oude pensioenrechten zonder tussenkomst van de individuele deelnemers haast onmogelijk. Naar mijn mening maakt de staatssecretaris zich er te gemakkelijk vanaf door simpelweg te verwijzen naar het algemene arbeidsovereenkomstenrecht. Het wijzigen van de pensioenovereenkomst speelt immers ook binnen het pensioenrecht dat de tussenkomst van de individuele deelnemer kan beperken/uitschakelen.

4.2.4.1. Eenzijdig wijzigingsbeding

Art. 19 PW bevat de mogelijkheid om de pensioenovereenkomst te wijzigen zonder tussenkomst van de individuele deelnemers.⁷⁹ Dit eenzijdig wijzigingsbeding dient echter schriftelijk in de pensioenovereenkomst opgenomen te zijn en er moet tevens sprake zijn van een zwaarwichtig belang bij de werkgever dat het belang van de werknemers naar redelijkheid en billijkheid mag schaden. In de jurisprudentie die over de aanwezigheid van een zwaarwichtig belang verschenen is, is er sprake van een fiscale eindheffing van 52% bij de werkgever.⁸⁰ Desondanks zijn er, bij het ontbreken van deze fiscale eindheffing, toch andere redenen aan te wijzen die op een eventueel zwaarwichtig belang kunnen duiden. Allereerst dienen de wijzigingen uit de Wet VAP de arbeidsparticipatie te bevorderen, ten tweede kan de instemming van de ondernemingsraad een zwaarwichtig belang aannemelijk maken.⁸¹ Daarnaast is de oorspronkelijke bedoeling van de pensioenovereenkomst om fiscaal gefacilieerd pensioen op te bouwen. Zodra een pensioenregeling echter fiscaal onzuiver wordt omdat de pensioenovereenkomst niet gewijzigd wordt, valt de onderliggende ratio van de overeenkomst ook weg.⁸² De financiële middelen die als gevolg van een wijziging van de pensioenovereenkomst vrijvallen dienen echter toe te komen aan de deelnemers die als gevolg van het eenzijdig wijzigingsbeding in hun belangen geschaad zijn.⁸³

Naar mijn mening dient de staatssecretaris het wijzigen van de pensioenovereenkomst, zonder tussenkomst van de individuele deelnemer, mee te nemen bij de beantwoording van de vraag of er wijzigingen van de PW noodzakelijk zijn. Het grootste pijnpunt ligt mijns inziens immers bij de voorwaarde dat het eenzijdig wijzigingsbeding schriftelijk in de pensioenovereenkomst opgenomen dient te zijn, een obstakel dat de staatssecretaris kan vermijden door simpelweg art. 19 PW aan te passen.

⁷⁵ Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, 'Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd', AV/PB/2012/17855.

⁷⁶ Bovenstaande paragrafen hebben echter betoogd dat een wijziging van de PW ook noodzakelijk is.

⁷⁷ H.M. Kappelle, 'juridisch zeer slimme brief van Klijnsma suggereert meer dan hij zegt?', Aegon 18 januari 2013, <<http://www.aegon.nl/zakelijk/adfis-nieuws/brief-klijnsma>>

⁷⁸ Tenzij voldaan is aan de voorwaarden van art. 19 PW.

⁷⁹ R. van Woerden, 'Regeerakkoord: gevolgen van Wittevenaanaanpassing', PensioenAdvies, 2010/12, p. 23.

⁸⁰ Hof Arnhem 26 augustus 2008, LJN: BH1421, r.o. 4.14 en 4.15; Kantonrechter Dordrecht 13 december 2007, LJN: BC0741, r.o. 6 t/m 13.

⁸¹ T. Huijg, 'Eenzijdige wijziging pensioenregeling door fiscale wetswijziging', *Pensioen Magazine*, 2013/4, p. 18.

⁸² T. Huijg, 'Eenzijdige wijziging pensioenregeling door fiscale wetswijziging', *Pensioen Magazine*, 2013/4, p. 18.

⁸³ Hof Den Bosch, 28 april 2009 (PJ 2009/187); Hof Arnhem, 26 augustus 2008 (PJ 2009/47); N. Winter, D. Blees, 'Aanpassing AOW en Witteveenkader maakt pensioen nog complexer', *Pensioen Magazine*, 2011/8/9.

4.3. Europees recht

Indien het omzetten van de oude pensioenrechten, zonder tussenkomst van de individuele deelnemers, mogelijk is binnen de PW, dient deze wettelijke grondslag tevens aan het Europees recht getoetst te worden. De nationale wetgeving omtrent het omzetten mag namelijk niet in strijd zijn met het Europees Recht dat voorrang heeft op de Nederlandse wetgeving. Een verandering van het karakter van de oude pensioenrechten kan zonder de toestemming van de individuele deelnemers enerzijds een inbreuk op het eigendomsrecht zoals neergelegd in art. 1 Eerste Protocol bij het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EP EVRM) zijn (§ 4.3.1) en anderzijds in strijd zijn met het verbod van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling zoals neergelegd in art. 14 EVRM (§ 4.3.2).

4.3.1. Het eigendomsrecht

In de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) is bepaald dat het eigendomsrecht zoals neergelegd in art. 1 EP EVRM tevens op reeds opgebouwde pensioenrechten ziet.⁸⁴ Een verschuiving van de ingangsdatum van reeds opgebouwde pensioenrechten kan zodoende een inbreuk op het eigendomsrecht tot gevolg hebben.⁸⁵ Een inbreuk op het eigendomsrecht is slechts gerechtvaardigd indien:

- de inbreuk bij wet is voorzien;
- de inbreuk een algemeen rechtvaardig belang dient; en
- de inbreuk proportioneel is.⁸⁶

Door middel van een grondslag in de PW is aan het eerste vereiste omtrent de voorzienbaarheid bij wet voldaan. Uit de discussie van § 4.2 blijkt dat de staatssecretaris dan eerst een wetswijziging dient door te voeren. Dit kan mijns inziens enerzijds een wetswijziging zijn die de mogelijkheid van de staatssecretaris via art. 20 PW mogelijk maakt of anderzijds het schrappen van de bezwaarmogelijkheid ex art. 83, lid 2 PW betreffen. Persoonlijk ben ik van mening dat het omzetten van de oude pensioenaanspraken via de wijze die de staatssecretaris lijkt te geven geen inbreuk op het eigendomsrecht tot gevolg heeft. De deelnemers kunnen de pensioenaanspraken immers terug zetten naar de oorspronkelijke pensioeningangsdatum zonder dat de aanspraken gewijzigd worden. Het schrappen van de bezwaarmogelijkheid ex art. 83, lid 2 PW heeft daarentegen naar mijn mening wel een inbreuk op het eigendomsrecht tot gevolg. Voor de beantwoording van de vraag of deze inbreuk gerechtvaardigd is, dient allereerst bepaald te worden of er sprake is van een algemeen rechtvaardig belang. Op grond van de jurisprudentie van het EHRM bestaat hiervoor een grote beoordelingsvrijheid.⁸⁷ Indien bijvoorbeeld aannemelijk gemaakt wordt dat de omzetting noodzakelijk is om de stabiliteit van het pensioenstelsel te waarborgen, kan een inbreuk op het eigendomsrecht gerechtvaardigd worden. Het simpelweg omzetten van de oude pensioenrechten met enerzijds het voordeel voor wat betreft de communicatie naar de deelnemers toe en anderzijds de administratieve voordelen voor de pensioenuitvoerders, zijn naar mijn mening geen argumenten die een algemeen rechtvaardig belang kunnen onderbouwen. De inbreuk op het eigendomsrecht ten gevolge van het omzetten van de oude pensioenrechten is naar mijn mening niet gerechtvaardigd, daar de aanwezigheid van een algemeen rechtvaardig belang ontbreekt. Mocht echter toch een algemeen rechtvaardig belang aannemelijk geacht worden, dan rijst de vraag of er sprake is van een 'fair balance' tussen de verhoogde pensioeningangsdatum die een algemeen rechtvaardig belang dient en de inbreuk op oude pensioenrechten die daar tegenover staat. Persoonlijk verwacht ik dat, indien de bezwaarmogelijkheid van art. 83 PW geschrapt wordt, het onmogelijk is om aan dit rechtvaardigingscriterium te voldoen. Gezien het feit dat het omzetten van de pensioenrechten zowel via art. 20 PW of art. 83 PW gerealiseerd kan worden en het schrappen van de bezwaarmogelijkheid van de deelnemers de bescherming van de deelnemers aantast, ben ik van mening dat een wetswijziging van art. 83 PW verder gaat dan hetgeen strikt noodzakelijk is om de nagestreefde doelstellingen

⁸⁴ EHRM 6 juli 2005, AB 2005/376 (Stec. E.a./ Verenigd Koninkrijk), r.o. 54.; T. Barkhuysen, T. Huijg, 'Al of niet verplicht invaren van bestaande pensioenrechten', Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken, 2012/2, p. 6.

⁸⁵ EHRM 1 juni 1999, nr. 39860/98 (Skorkiewicz/Polen).

⁸⁶ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 'Collectief invaren van pensioenaanspraken en pensioenrechten in het reële pensioencontract', Den Haag, mei 2012, p. 39.

⁸⁷ EHRM 15 september 2009, EHRC 2009/120 (Moskal/Polen).

te verwezenlijken. Het schrappen van art. 83, lid 2 PW lijkt mij zodoende een inbreuk op het eigendomsrecht die niet gerechtvaardigd kan worden. Indien de inbreuk immers een algemeen rechtvaardig belang zou dienen, kan de inbreuk naar mijn mening niet gerechtvaardigd worden omdat de inbreuk boven proportioneel is.

4.3.2. Het verbod van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling

Het omzetten van oude pensioenrechten, waarbij een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar gehanteerd wordt, in de nieuwe pensioenrechten waarbij het nieuwe Witteveenkader met de daarbij behorende nieuwe pensioenrichtleeftijd van 67 jaar van toepassing is, kan tevens een inbreuk vormen op het verbod van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling zoals neergelegd in art. 14 EVRM en het Twaalfde Protocol bij het EVRM. Deze Europese regeling ziet erop toe dat gelijke gevallen niet ongelijk behandeld worden indien er geen objectieve en redelijke rechtvaardigingen voor de ongelijke behandeling aanwezig zijn.⁸⁸ Het omzetten van de oude pensioenaanspraken mag zodoende geen onevenredige gevolgen hebben voor bepaalde leeftijdscategorieën tenzij daar objectieve gronden voor aanwezig zijn. De verschillen tussen de leeftijdscategorieën als gevolg van de opgeschoven ingangsdatum zullen naar mijn mening geen inbreuk vormen op het verbod van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling. De verschillen zijn immers gebaseerd op objectieve gronden die de latere pensioeningangsdatum rechtvaardigt. Ouderen zijn immers op jongere leeftijd begonnen met werken en jongeren hebben daarentegen een langere periode om zich op de latere pensioeningangsdatum voor te bereiden en hebben als gevolg van de gestegen levensverwachting een gelijke uitkeringsperiode.⁸⁹

4.4. Fiscale aanvulling: art. 18d, lid 1, onderdeel e Wet LB 1964

Gezien de voornoemde discussie omtrent de civiele wetswijzigingen wordt er per januari 2014 ook op fiscaalrechtelijk gebied een aanvulling gedaan om de tweedeling in de pensioenrechten om te zetten in pensioenrechten die op een uniforme pensioenleeftijd gebaseerd zijn. Het betreft de invoering van art. 18d, lid 1, onderdeel e Wet LB 1964. Op grond van art. 18a, lid 4, onder 3° Wet LB 1964 mag een ouderdomspensioen niet meer bedragen dan 100% van het pensioengevend loon. Op grond van art. 18d, lid 1, onderdeel e Wet LB 1964 is een overschrijding van het voornoemde maximum echter toegestaan indien dit het gevolg is van een collectief actuair neutrale omzetting naar de pensioenaanspraken die gebaseerd zijn op de verhoogde pensioenrichtleeftijd.⁹⁰

4.5. Omzetten of toch maar niet?

Ervan uitgaande dat de staatssecretaris een wetswijziging introduceert die de mogelijkheid van de verplichte omzetting via art. 20 PW mogelijk maakt, is de wenselijkheid van de omzetting voor de pensioenuitvoerders op het eerste gezicht generatie afhankelijk. In hoofdstuk 3 is immers besproken dat er sprake is van een constante pensioenambitie en dat de opbouwperiode met 2 jaar verlengd wordt, waardoor per 2014 de fiscale maximale opbouwpercentages zullen dalen. Vanaf 2014 kan de pensioenambitie in de daarbij behorende termijn van 37 jaar behaald worden met de nieuwe (lagere) opbouwpercentages van 1,9 resp. 2,15. Deelnemers die reeds aanspraken hebben opgebouwd in de periode vóór 2014 hebben gebruik gemaakt van de huidige (hogere) opbouwpercentages.⁹¹ De toepassing van de hogere opbouwpercentages in vergelijking met de per 2014 geldende opbouwpercentages leidt ertoe dat een deelnemer die reeds opgebouwde pensioenaanspraken heeft, een 'voorsprong' heeft ten opzichte van een deelnemer die in hetzelfde tijdsspan pensioenaanspraken heeft moeten opbouwen binnen het per 2014 ingaande fiscale kader. Hoe ouder de deelnemer, hoe groter deze voorsprong is, hoe eerder de deelnemer de pensioenambitie bereikt en hoe eerder de deelnemer zijn pensioen kan laten ingaan. Een verhoging van de pensioenrichtleeftijd heeft zodoende minder effect op de feitelijk mogelijke uittreedgeeftijd van oudere deelnemers dan op de uittreedgeeftijd van jongere deelnemers (Figuur 2). De komende jaren zal de feitelijk mogelijke uittreedgeeftijd

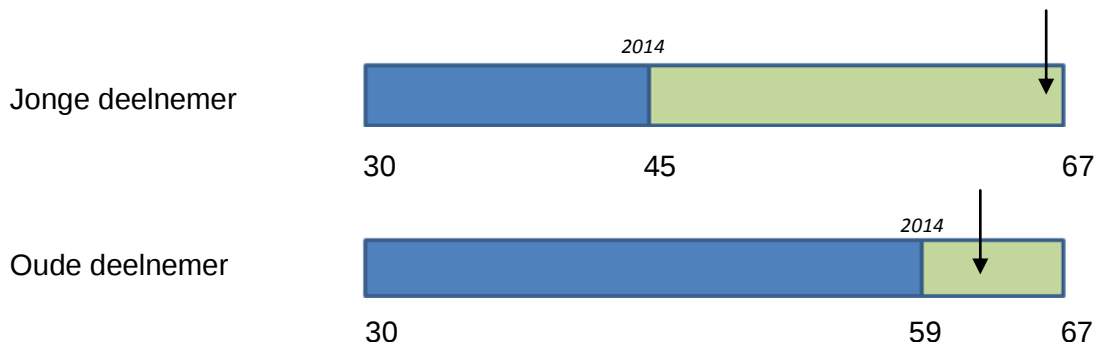
⁸⁸ T. Barkhuysen, T. Huijg, 'Al of niet verplicht invaren van bestaande pensioenrechten', Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken, 2012/2, p. 7.

⁸⁹ T. Barkhuysen, T. Huijg, 'Al of niet verplicht invaren van bestaande pensioenrechten', Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken, 2012/2, p. 8.

⁹⁰ E.A.P. Schouten, 'Ingangsdata AOW en pensioen lopen straks uiteen', *Pensioen & Praktijk*, 2012 nr. 10, p. 18.

⁹¹ Ervan uitgaande dat een deelnemer jaarlijks de maximale opbouwpercentages aan zijn pensioen toevoegt en dit doet in de periode die daarvoor in de pensioenambitie is neergelegd.

zodoende tussen de 65 en de 67 jaar liggen waardoor een verhoging van de pensioenrichtleeftijd pas na 37 jaar (of 40 jaar ingevolge 'Witteveen 2015') tot een feitelijke uittreedleeftijd van 67 jaar zal leiden.⁹²

Figuur 2: De voorsprong (blauw) bij een oudere deelnemer is groter ten opzichte van een voorsprong die een jongere deelnemer heeft opgebouwd. De feitelijk mogelijke uittreedleeftijd van de oudere deelnemer zal zodoende dichterbij de huidige pensioenrichtleeftijd van 65 liggen dan bij de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. Terwijl de uittreedleeftijd van de jongere deelnemer dichterbij de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 67 jaar zal liggen in plaats van de huidige pensioenrichtleeftijd van 65 jaar.

Alle deelnemers die onder het oude Witteveenkader pensioen hebben opgebouwd, kunnen desgewenst als gevolg van de 'voorsprong' de pensioeningangsdatum voor de nieuwe pensioenrichtleeftijd laten ingaan. Indien de oude pensioenrechten omgezet zijn in de nieuwe pensioenrichtleeftijd, heeft een eerdere pensioeningangsdatum snijverlies tot gevolg, dat voor rekening is van de pensioenuitvoerder. De grootte van het snijverlies is afhankelijk van de periode waarover de actuariële terugzetting plaatsvindt. Doordat de periode, het verschil tussen de feitelijke pensioeningangsdatum en de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar, als gevolg van de grotere voorsprong die oudere deelnemers hebben, groter is, zal de hoogte van de snijverliezen waarmee een pensioenuitvoerder bij de oudere generatie te maken heeft groter zijn dan de snijverliezen bij de jongere generatie.

Daar de snijverliezen echter zowel positief als negatief voor de pensioenuitvoerder kunnen uitvallen, is de omvang van het betreffende snijverlies en de daarbij behorende generatie, niet van belang. De mogelijkheid om de snijverliezen onderling te compenseren betekent dat de snijverliezen niet per definitie tot kosten leiden voor de pensioenuitvoerder, het betreft slechts een risico dat de pensioenfondsen lopen. Om te beoordelen of het omzetten voor de pensioenuitvoerders voordelig is, is enerzijds afhankelijk van het risicomanagement dat de betreffende pensioenuitvoerder hanteert. Anderzijds dient er een afweging gemaakt te worden tussen de voordelen van het hanteren van een uniforme pensioenrichtleeftijd en de uitvoeringskosten waar de pensioenfondsen mee te maken krijgen doordat de actuariële uitstelfactoren bijgehouden dienen te worden. Gezien de huidige dekkinggraden van de pensioenfondsen zullen de meeste pensioenfondsen strategieën hanteren waarin risico's zoveel mogelijk worden vermeden. Bovenstaande afweging zal voor de meeste pensioenfondsen leiden tot de conclusie dat zij er de voorkeur aan geven om voor de opgebouwde pensioenrechten de huidige pensioenrichtleeftijd van 65, binnen hun administratie te hanteren.⁹³

Het omzetten van pensioenrechten is gezien de vormgeving die de staatssecretaris eraan lijkt te geven, wenselijk voor de deelnemers. De deelnemers krijgen door middel van het hanteren van een uniforme pensioenrichtleeftijd immers een overzichtelijker UPO en lopen daarnaast geen enkel risico dat hun bestaande pensioenaanspraken gewijzigd worden, de staatssecretaris handhaaft immers de beschermingsgedachte die aan de PW ten grondslag ligt.

⁹² A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 125.

⁹³ H.M. Kappelle, 'Snijverlies', *Vakblad voor financieel adviseurs*, 2012.

5. Conclusie

De reactie van staatssecretaris Klijnsma op het verzoek van de Eerste Kamer, om de mogelijkheden en risico's te onderzoeken van de eventuele aanpassingen aan de PW die het hanteren van een uniforme pensioenrichtleeftijd, zonder tussenkomst van de individuele deelnemers, mogelijk maken, is de aanleiding voor het ontstaan van de discussie die momenteel in de pensioenwereld rondom de uniforme pensioenrichtleeftijd gaande is. In deze thesis is de brief van de staatssecretaris uitgebreid tegen het licht gehouden ter beantwoording van onderstaande hoofdvraag:

Is het juridisch mogelijk en wenselijk om bestaande pensioenaanspraken met een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar, zonder tussenkomst van de individuele deelnemers, collectief om te zetten naar het per 1 januari 2014 aangepaste Witteveenkader waarin een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar gehanteerd wordt?

De staatssecretaris is van mening dat de omzetting van de oude pensioenrechten binnen de huidige PW mogelijk is. In deze thesis wordt daarentegen betoogd dat deze conclusie onjuist is en dat er wetswijzigingen noodzakelijk zijn. Ten eerste kan het proces van de collectieve waardeoverdracht ex art. 83 PW wel degelijk aan de orde zijn. Het argument van de staatssecretaris dat de pensioenaanspraken door een dergelijke omzetting niet worden aangetast heeft immers geen enkele juridische basis. Hoewel de staatssecretaris op een juridisch onjuiste wijze het proces van de collectieve waardeoverdracht buiten toepassing heeft verklaard, wordt in deze thesis verondersteld dat de staatssecretaris deze keuze wellicht bewust heeft gemaakt. Dit omdat de (meest voor de hand liggende) wetswijziging die het schrappen van de bezwaarmogelijkheid ex art. 83, lid 2 PW betreft, zowel pensioenrechtelijk als Europeesrechtelijk minder aantrekkelijk is. De staatssecretaris beschrijft in haar reactie immers een andere mogelijkheid voor het omzetten van de oude pensioenrechten. Een mogelijkheid die naar mijn mening de juridische grenzen van de huidige PW overschrijdt maar wel de aanzet lijkt te geven voor de meest geschikte wijze om tot omzetting van de oude pensioenrechten over te gaan. Deze mogelijkheid betreft de omzetting via art. 20 PW. Als gevolg van de grenzen van art. 20 PW is de omzetting van de oude pensioenrechten uitsluitend mogelijk indien de deelnemers de pensioeningangsdatum individueel weer terug kunnen zetten naar de oorspronkelijke pensioenrichtleeftijd van 65 jaar, zonder dat er positieve/negatieve wijzigingen optreden. De snijverliezen ten gevolge van het terugzetten komen zodoende voor rekening van de pensioenuitvoerders. Doordat het omzetten van de aanspraken ex art. 20 PW een wijziging betreft, dient de staatssecretaris een wetswijziging van art. 20 PW door te voeren. Afgezien van de wetswijziging van art. 20 PW of art. 83 PW dient de staatssecretaris tevens art. 19 PW te versoepelen zodat het mogelijk is om de pensioenovereenkomst te wijzigen zonder de tussenkomst van de individuele deelnemers.

Een wetswijziging van art. 20 PW lijkt enerzijds de beste oplossing wanneer er een afweging gemaakt dient te worden tussen het beschermen van de belangen van de deelnemers en de mogelijkheid voor het omzetten van de opgebouwde pensioenrechten voor de pensioenuitvoerders. Anderzijds lijkt het de enige mogelijkheid die een inbreuk op het Europees recht rechtvaardigt omdat de mogelijkheid van art. 83 PW verder gaat dan hetgeen strikt noodzakelijk is om het omzetten van de oude pensioenrechten mogelijk te maken. De wenselijkheid van het omzetten via art. 20 PW is vanuit de deelnemers gezien optimaal, de pensioenuitvoerders lopen daarentegen het risico van de snijverliezen en krijgen te maken met de daarbij behorende administratiekosten. Doordat dit de enige mogelijkheid lijkt te zijn en de pensioenfondsen, gezien de huidige dekkinggraden, strategieën hanteren om risico's zoveel mogelijk te vermijden, verwacht ik dat de meeste pensioenfondsen (voorlopig) af zullen zien van de omzetting van de oude pensioenaanspraken.

Tot slot ben ik van mening dat de staatssecretaris vlug zal moeten ingrijpen door middel van het aankondigen van een wetswijziging. Indien de pensioenuitvoerders zich namelijk niet bewust zijn van het feit dat het omzetten van oude pensioenaanspraken, binnen de huidige

PW niet mogelijk is en derhalve overgaan tot het omzetten ervan, is het maar de vraag of en hoe dit nog rechtgezet kan worden. De pensioenuitvoerders kunnen zich dan immers beroepen op de juridisch foutieve uitspraak van de staatssecretaris en de deelnemers kunnen daarentegen een beroep doen op de PW, het is dan maar de vraag waar de staatssecretaris zich in dat geval op kan beroepen!

6. Bronnenlijst

Parlementaire stukken

- Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd, *Kamerstukken II* 2011-2012, 33 290.
- Septemberpakket, *Kamerstukken II* 2012-2013, 32 043.
- Wet verlaging maximumopbouw- en premiepercentages pensioenen en maximering pensioengevend inkomen, *Kamerstukken II* 2012-2013, 33 610.
- Regeerakkoord *Bruggen Slaan*, VVD-PvdA 29 oktober 2012.
- Kamerbrief 17 januari 2013, J. Klijnsma, 'Toezegging in verband met Wet Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd', AV/PB/2012/17855.
- Kamerbrief 12 juli 2013, J. Klijnsma, 'Consultatie voorontwerp van wet herziening ftk', 2013-0000077472.

Publicaties STAR

- Stichting van de Arbeid, Pensioenakkoord voorjaar 2010, 4 juni 2010.
- Stichting van de Arbeid, 'Pensioenakkoord voorjaar 2010', 4 juni 2010, bijlage.
- Stichting van de Arbeid, Uitwerkingsmemorandum Pensioenakkoord van 4 juni 2010, 9 juni 2011.

Rapporten

- J.M.G. Frijns, J.A. Nijssen, L.J.R. Scholtens, 'Pensioen: Onzekere zekerheid', Commissie Beleggingsbeleid en risicobeheer, januari 2010.
- K.P. Goudswaard, R.M.W.J. Beetsma, Th. E. Nijman, P. Schnabel, 'Een sterke tweede pijler: Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen', Commissie Toekomstbestendigheid Aanvullende Pensioenregelingen, januari 2010.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 'Collectief invaren van pensioenaanspraken en pensioenrechten in het reële pensioencontract', Den Haag, mei 2012.

Jurisprudentie

- EHRM 1 juni 1999, nr. 39860/98 (Skorkiewicz/Polen).
- EHRM 6 juli 2005, AB 2005/376 (Stec e.a./ Verenigd Koninkrijk).
- Kantonrechter Dordrecht 13 december 2007, LJN:BC0741.
- Hof Arnhem, 26 augustus 2008, PJ 2009/47.
- EHRM 15 september 2009, EHRC 2009/120 (Moskal/Polen).
- Hof Den Bosch, 28 april 2009, PJ 2009/187.

Boeken

- A.H.H. Bollen-Vandenboorn, *Pensioen en de belangrijkste toekomstvoorzieningen*, Fiscale geschriften, 4^e druk, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013.

Artikelen

- T. Barkhuysen, T. Huijg, 'al of niet verplicht invaren van bestaande pensioenrechten', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2012/2.
- J.E. Gubbels, M.A.A. van Run, 'AOW en aanpassing Witteveenkader, een integrale benadering?', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2012/28.
- M. Heemskerk, 'AOW-leeftijd naar 67 jaar: en het aanvullend pensioen?', *Pensioen & Praktijk*, nr. 1/2 2010.
- J. Hinrichs, 'De Nederlandsche Bank benut vrijvallende pensioenpremies voor een extra loonimpuls', *Financieel Dagblad*, 14 mei 2013.
- T. Huijg, 'Eenzijdige wijziging pensioenregeling door fiscale wetswijziging', *Pensioen Magazine*, 2013/4.
- H.M. Kappelle, 'Brief Klijnsma vervult wens Pensioenfederatie niet', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/3.
- H.M. Kappelle, 'Snijverlies', *Vakblad voor financieel adviseurs*, 2012.

- P. Kavelaars, 'Pensioenleeftijd naar 67 jaar', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2010/8.
- E. Lutjens, 'Wijziging pensioenleeftijd aanvullend pensioen in verband met AOW', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/4.
- E. Lutjens, 'Opties voor invaren', *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 2013/14.
- C. Peeters, 'Van nominaal naar reëel pensioencontract: dat geeft zekerheid', 19 februari 2013.
- E.A.P. Schouten, 'Ingangsdata AOW en pensioen lopen straks uiteen', *Pensioen & Praktijk*, 2012 nr. 10.
- N. Trappenburg, 'Vrijvallende premies hoeven niet per se terug naar werkenden', *Financieel Dagblad*, 13 juni 2013.
- N. Winter, D. Blees, 'Aanpassing AOW en Witteveenkader maakt pensioen nog complexer', *Pensioen Magazine*, 2011/8/9.
- R. van Woerden, 'Regeerakkoord: gevolgen van Witteveenaanpassing', *PensioenAdvies*, 2010/12.

Internetbronnen:

- Mercer, 'Nederlands pensioenstelsel niet langer beste ter wereld', 15 oktober 2012, <<http://www.mercer.nl/press-releases/nederlands-pensioenstelsel-niet-langer-beste-ter-wereld-MMGPI-2012>>
- Syntrus achmea, 'juridische risico's bij één pensioenleeftijd', 2013, <http://www.syntrusachmea.nl/Markt_en_opinie/Nieuws/Is-een-uniforme-pensioenleeftijd-mogelijk-.aspx>
- H.M. Kappelle, 'juridisch zeer slimme brief van Klijnsma suggereert meer dan hij zegt?', Aegon 18 januari 2013, <<http://www.aegon.nl/zakelijk/adfis-nieuws/brief-klijnsma>>
- J. Wirschell, 'Omzetting opgebouwde aanspraken naar 67 mogelijk zonder instemming deelnemers?', 2013, <<http://www.towerswatson.com/nl-NL/Insights/Newsletters/Europe/update/2013/Omzetting-opgebouwde-aanspraken-naar-67-mogelijk-zonder-instemming-deelnemers>>